

SLAVA SKOKOV

MIKKO PORVALI

KENTÄLLE JÄÄNEET

**KANNAKSELLA 1944
KADONNEET SOTILAAT
JA HEIDÄN ETSINTÄNSÄ**

ATENA

Slava Skokovin esipuhe ja luvut Karjalan Vallin etsinnöistä perustuvat
Mirko Harjulan käsikirjoituksesta tekemään suomennokseen.

© Slava Skokov, Mikko Porvali ja Atena / Kustannusosakeyhtiö Otava 2023

Kartat: Spatio Oy

Atena
Jyväskylä
atena.fi

ISBN 978-951-1-47479-1

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2023

SISÄLLYS

Esipuhe	7
Kannaksen sota-arkeologian perusteet	15
Sotavainajien DNA-tunnistukset	31
Sotilaallinen ja poliittinen tilanne vuoden 1944 lähestyessä ...	35
Suurhyökkäys Kannaksella 1944	47
Ensimmäinen Vastahyökkäys: Polviselkä	63
Polviselkä: Joka kolmas löytyi	79
Jääkäriprikaatin toinen isku: Kuuterselkä	129
Kuuterselän juoksuhaudoissa	159
Saarroksiin jääneet: Peippola	205
Peippola: Haamujen kangas	221
VKT-asema suljetaan:Lyykylän Kaplainmäki	247
Lyykylä: Längenin pitkä odotus	259
Veren kostuttamat rinteet: Karisalmen Repovuori	267
Repovuori: Graniittikallion salaisuus	277

Vain kuolleen ruumiini yli: Tali	303
Tali: Lämpimurrossa kadonneet	313
Tilanne Talin läpimurron jälkeen	335
Vastaiskutaistelut Leitimojärvellä	343
Leitimojärvi: Anturan alla	363
Hornankattila: Teikarsaari	417
Teikarsaari: Lokki huutaa rannan yllä	453
Päämajan kaukopartiomies: Noskuanselkä	495
Noskuanselän vaikea tapaus	503
Sillanpää on pidettävä: Äyräpää	511
Äyräpää: Ei perääntymistietä	533
Viimeisin voimin: Vuosalmi	585
Vuosalmi: Torjuntavoiton lähestyessä	613
Lopuksi	637
Lähteitä	643

SLAVA SKOKOV:

ESIPUHE

Nimeni on Vjatšeslav Skokov, lyhyesti Slava, ja olen Karjalan valli-etsintäryhmän johtaja Pietarista. Olemme vuodesta 1997 alkaen tehneet vapaaehtoistyötä ja etsineet Neuvostoliiton ja Suomen sotilaita, jotka katosivat tai jäivät kentälle Karjalankannaksella lähinnä kesä- ja heinäkuussa 1944. Vuodesta 2002 olemme tehneet yhteistyötä Sotavainajien muiston vaalimisyhdistyksen kanssa. Vuoden 2022 loppuun mennessä työmme ansiosta on löytynyt 443 puna-armeijan sotilasta ja 135 suomalaista. Tästä on tullut pitkien vuosien mittaan merkittävä osa elämäni. Olen tehnyt kenttätöitä kaikki vapaat huhtikuun lopusta marraskuun puoliväliin ja talvet tutkinut arkistotietoja sekä suunnitellut seuraavaa etsintäkautta.

Jo ennen koronaviruksen aiheuttamaa taukoa olen esitelmöinyt monet kerrat etsintätöistä Karjalankannaksella suomalaisille matkailijoille, jotka ovat tulleet tutustumaan maisemiin, joissa sotaa käytiin. Sitten olen laajentanut tätä luentoa ja tehnyt siitä eri versioita riippuen yleisön toivomuksista. Nyt luennosta on tullut tämän kirjan runko. Kuulijat kyselevät käytännössä itseään eniten kiinnostavia kysymyksiä, jotka liittyvät joskus sotahistorian lisäksi vaikkapa psykologiaan. Siksi tahdon vastata niihin ennen varsinaista kertomusta.

Mikä teidät on saanut tekemään tätä?

Mökkini oli entisillä turpeennostomailla Kuuterselän ja Sahakylän välillä. Se tuli perheemme omistukseen, kun olin teini, ja vietin en-

simmäisen kesäni siellä vuonna 1991. Kun papan kanssa kuljimme lähimetsässä marjassa ja sienessä, hän näytti minulle sodan jälkiä, joita alueella on paljon.

VT-linjan eli Vammelsuun ja Taipaleen välisen puolustuslinjan kohteiden ylenpalttinen määrä aivan talon vieressä sai minut innostumaan: lähellä on jättimäisiä panssariestekaivantoja, loputtomia kiviesteitä, vanhoissa puissa ja puoliksi lahonneissa seipäisissä ruostuvaa piikkilankaa, kapearaiteisten junaratojen jäänteitä ja rautabetonisten suojien raunioita, joiden räjähdysten repimät valtavat kattokupolit muistuttivat haaksirikkoutuneita lentäviä lautasia.

Aluksi kyselin kaikesta papalta. Hän vastaili vain yleisellä tasolla, eikä hän voinutkaan tietää yksityiskohtia, sillä hän ei ollut ollut alueella koskaan aikaisemmin. Hän oli sotinut aluksi 16-vuotiaana vapaaehtoisena aikaisemmalla kotiseudullaan Etelä-Inkerissä, jossa hän haavoittui vakavasti ensimmäisessä taistelussaan, ja sittemmin hän oli vuoden 1944 lopussa ja 1945 alkupuoliskolla Länsi-Puolassa sekä Saksassa. Hän päätti kertomuksensa aina sanomalla, että sota on kipua, kauhua ja kuolemaa.

Aloin etsiä tietoa itse. Neuvostoliitossa ja Venäjällä julkaistut kirjat taisteluista Karjalankannaksella kuvasivat tapahtumat liian isolla pensselillä, ja Neuvostoliiton arkistoasiakirjat olivat tuolloin vielä liian vaikeasti saatavissa. Niitä varten oli järjestettävä työmatka Moskovaan, asuttava siellä hotellissa ja kopioitava asiakirjojen tiedot käsin vihkoihin, jotka oli vielä näytettävä arkiston työntekijälle lukusalista lähtiessä. Ajan mittaan ymmärsin, että minun oli opittava suomea, jotta voisin lukea Suomessa julkaistuja kirjoja.

Puna-armeijan suhtautuminen kaatuneisiin oli ollut täysin välinpitämätöntä, ja siksi vainajien etsiminen oli entisen Neuvostoliiton alueella varsin suosittu harrastus. Minulle siitä tuli tapa kokeilla käytännössä asiakirjoista saamiani tietoja. Ajan mittaan kummankin osapuolen korsujen ympärillä lojunutta monimuotoista rojua alkoi löytyä niin paljon, että käsitimme, että vaikka sotaromun

tutkiminen antoi meille tärkeää ymmärrystä ja kokemusta, olisi kiintoisampaa ja omantunnonkin kannalta tärkeämpää löytää hautaamattomia kaatuneita, kun heitä vielä saattoi löytää eikä heidän muistonsa ole sammunut.

Miksi etsitte Suomen sotilaita?

Ensiksikin nimenomaan suomalaisia tai pelkästään neuvostoliittolaisia sotilaita on käytännössä mahdotonta etsiä. Pietarissa on kyllä pari ryhmää, jotka ovat erikoistuneet ainoastaan puna-armeijan sotilaisiin, mutta heidän työnsä liittyy siihen, miten puna-armeija järjesti hautaukset. Divisioonien sairaalat ja kenttäsaaraalat perustivat vammoihinsa kuolleille sotilaille kenttähaudausmaita, joista monet myöhemmin vuosina unohdettiin. Näitä haudausmaita on mahdollista etsiä tukeutuen karttapiirroksiin tai kuvauksiin niiden myöhemmistä kunnostamisista tai siirroista.

Taistelukentällä voi tulla vastaan kummankin puolen sotilaita, erityisesti vuoden 1944 taistelupaikoilla, joilla puna-armeija yleensä hautasi poteroihin ja pommikuoppiin niin omat kaatuneensa kuin vastustajankin ruumiit. Kuolleina kaikki ihmiset näyttävät suunnilleen samanlaisilta, ja siksi ainoastaan esineistä, joita kaatuneen mukana löytyy, voi tunnistaa, mihin armeijaan hän on kuulunut. Useinkaan se ei selviä läheskään heti, sillä vaikkapa kasvot alaspäin pommikuopassa makaavan sotilaan nappeja tai tuntolevyn voi löytää vasta, kun hänen jäännöksiään poistetaan kuopasta. Siksi pelkkien »omien» etsiminen on mahdotonta.

Suomalaisten ja puna-armeijalaisten välillä on kuitenkin yksi huomattava ero, ja se on tuntolevy. Juuri se antaa tietäväisesti mutta hiljaa hymyilevälle luurangolle ihmisen kohtalon. Se, että 98 prosentilla löydettyistä puna-armeijan vainajista ei ole mitään tunnistamisessa auttavia esineitä, rikkoo yhteytemme heidän aikakauteensa ja muuttaa toimintamme harvojen arvostamaksi rituaaliksi, jossa tuntemattomien ihmisten luut siirretään tuntemattomasta paikasta tiedettyyn. Monesti olemme palanneet

metsästä turhautuneina, kun olemme käyttäneet kokonaisen päivän avaamalla huolella pommikuopan, jossa on ollut viisi tai kymmenen tai kaksikymmentä Neuvostoliiton sotilasta, joista ainoatakaan ei voi tunnistaa, ja miettineet, onko työ aivan turhaa, kun heidät kuitenkin asetellaan isoihin halpoihin arkkuihin kymmenen ruumista jokaiseen ja haudataan viranomaisten pitäessä virkansa puolesta puheitaan.

Venäjäällä etsijöiden on kaivausten ja niistä raportoinnin lisäksi hoidettava osa löytyneiden puna-armeijan vainajien hautajaisvalmisteluista ja etsittävä itse sukulaisia niille kahdelle prosentille löytyneistä sotilaista, jotka onnistutaan tunnistamaan. Sukuselvitysten tutkiminen, paikallistason arkistojen käyttäminen ja sen sellainen vaatii kuitenkin huomattavaa kokemusta, mitä meillä ei ole, tai vaihtoehtoisesti paikallishallinnon virkamiesten tarmoa ja keinoja vaikuttaa heihin. Sen sijaan, että byrokraatti alkaisi tutkia kahdeksankymmenen vuoden takaisia asiakirjoja, hänen on helpompi vastata, ettei tietoja ole löytynyt. Tähän olemme törmänneet monesti, vaikkakin myönteisiäkin esimerkkejä on.

Suomessa asiat ovat selkeämmin. Sotavainajien muiston vaalimisyhdistys on ottanut nämä tehtävät hoitaakseen. Se osaa järjestää toiminnan oikein ja on kiinnostunut tuloksista, minkä olemme saaneet säännöllisesti todeta, kun mediassa on julkaistu juttuja löytämiemme sotilaiden hautajaisista.

Mikä työssänne on muuttunut nykyisen sodan alkamisen myötä?

Ensiksikin: sodan vuoksi olen Suomessa. Ensimmäisinä päivinä 24. helmikuuta 2022 tapahtuneen hyökkäyksen jälkeen olin niin häpeissäni, etten, miten päin olla, ja yritin jo keksiä keinon Venäjältä lähtemiseen. Mietin kuitenkin, että kuka löytää löytämättömät sotilaat, jos me lähdemme. Ja kuinka voisin elää ilman etsintöjä, joita olin tehnyt jo neljännesvuosisadan? Niinpä jatkoimme töitä ja yritimme pitää etäisyyttä kollegoihin, jotka ryhtyivät järjettömästi puolustamaan uuden sodan oikeutusta ja hautaamaan kaatuneita

tovereitaan. Vasta syyskuun 2022 lopussa tilanne kävi liian vaaralliseksi, ja ne kolme meistä, joilla oli halu ja mahdollisuus lähteä, jätimme Venäjän.

Kokonaisuutena tilanne ei ole tietysti juuri muuttunut. Koiviston sankarihautausmaan muistomerkin purun tapaiset poikkeukselliset sattumukset tuntuvat toistaiseksi kertaluontoisilta, jollaisia saattaisi tapahtua ilmankin sotaa, vaikka psykoosi Venäjän yhteiskunnassa on kasvamassa ja tilanne saattaa muuttua nopeastikin. Tätä kirjoittaessani on kevät 2023 ja uusi etsintäkausi on aluillaan. Tiedän, että on monia, jotka ovat Putinin käskystä valmiita lähtemään surmaamaan ja kuolemaan vieraaseen maahan, samoin kuin niitä, jotka piiloutuvat uudelta liikekannallepanolta mökeilleen tai metsään ja löytävät lisää vainajia, jotka kaatuivat menneessä sodassa, josta on uuden syttymisen myötä tullut yhä etäisempi. Uskon, että myös suomalaisia sotilaita löytyy vielä. On vaikea nähdä tulevaan, mutta luultavasti Sotavainajien muiston vaalimisoyhdys voi hakea heitä taas lähitulevaisuudessa.

Olen toki myös kuullut Venäjällä sekä virallisten että rekisteröitymättömien etsijöiden monesti sanovan, että vastustajan sotilaiden – eli »ulkomaisten turistien», kuten he sanovat – ruumiit on putsattava kaikesta arvokkaasta ja haudattava vielä kaksi metriä syvemmälle, jotta he eivät koskaan saisi oikeaa hautaa. Yleensä näissä puheissa on kuitenkin kyse Saksan kansallisen sotahautausmaiden hoitoliiton edustajien uhkailusta, jos he ovat vitkastelleet hakiessaan löytyneitä saksalaisia, enkä usko kenenkään oikeasti toimineen niin. Oikeasti löytyneiden saksalaisten ja suomalaisten jäännöksiä heittävät pois vain ne, jotka jättävät avattujen kuoppien reunoille myös puna-armeijan vainajien luukasoja.

Lisäksi suomalaisiin on käytännössä aina suhtauduttu Leningradin oblastin ja Pietarin asukkaiden parissa hieman eri lailla kuin saksalaisiin. Kerran minulle soitti eräs kiivas Venäjä-patriootti, jonka sosiaalisen median profiileissa komeilee nykyään Z-kirjain, ja sanoi: »Slava, me ollaan löydetty turisti, ja sillä on suomalainen

tuntolevy vuodelta 1944, etkö ottaisi ja välittäisi kotimaahan?» Sit-
ten hän oli hetken hiljaa ja lisäsi: »Vaikka mitenkähän lienee, kum-
pi meistä Viipurin lähellä on turisti, hän vai me...»

Siksi sanon uudestaan, että uskon suomalaisia sotilaita vielä
toimitettavan Suomeen. Voi olla, että heitä tulevat löytämään ne
ystävistämme, jotka varovat nyt herättämästä huomiota tai ovat
ryhtyneet vastentahtoisesti downshiftaamaan tehden töitä mökki-
kylissä. Uusi sota on vain muuttanut painotuksia, ja olemme itsekin
nähtäneet jo työmme uudessa, vielä murheellisemmassa valossa.

Uusi todellisuutemme on sota ja kymmeniä tuhansia, jopa sa-
toja tuhansia kaatuneita keskellä Eurooppaa. Vaikka en ole koto-
na Karjalankannaksella, elän vieläkin helmikuun 24. päivän 2022
aamuhämärissä, jolloin otin puhelimen käteeni ja tajusin Putinin
aloittaneen uuden sodan.

Kun lähdin Suomeen, tunsin yhteyttä niihin, jotka syksyllä 1939
joutuivat pakenemaan Karjalankannakselta. Olin heidän laillaan
menettämässä yhtä tärkeintä osaa elämästäni, johon ei ilmeises-
ti ole enää paluuta. Minulle syksystä 2022 tuli menetyksen aikaa,
enkä saa menetettyä takaisin.

Niin kuin Karjalankannas annettiin vuosina 1940 ja 1944 niille,
jotka ovat saaneet aikaan sen nykyisen rähjäisen ja lahoavan tilan,
minunkin oli luovutettava se niille, joiden sankareita ovat Wag-
nerin rynnäkköosastoissa vankilatuomionsa hyvittävät varkaat ja
murhamiehet. Omatuntoani tietenkin soimaa, sillä ehkä olisi oike-
ampaa taistella järjestelmää vastaan ja siirtyä maan alle; mikään ei
muuttuisi, mutta kunnia säilyisi. Niiden selän takana, jotka toisessa
maailmansodassa kävivät Molotovin cocktaileilla tankkeja vastaan,
oli kuitenkin oma maa, minun takanani on vain muistoja.

Kirjaa tuskin olisi syntynyt, jos historia olisi edennyt toisin.
Talvella jatkaisin arkistotietojen tutkimista. Huhtikuun lopulla oli-
simme taas Äyräpäänharjulla. Se on kuitenkin nyt mahdotonta, jo-
ten minun on täytettävä sieluuni tullut aukko jollain hyödyllisellä.
Kirja on antanut minun edes jotenkin irtautua uutisista ja synkeis-

tä mietteistä ja uppoutua toviksi Kannaksella viettämieni etsintävuosien muistoihin, jotka nyt tuntuvat onnellisilta ja huolettomilta.

Slava Skokov

Teos seuraa kesän 1944 sotatapahtumia Kannaksella Valkeasaaren läpimurrosta Vuosalmen puolustustaisteluun. Mikko Porvali on ottanut päävastuun sodan etenemisen ja taistelutapahtumien kuvauksesta. Hän kertoo olosuhteista, joissa Karjalan Vallin löytämät sotavainajat kaatuivat. Taistelukuvausten välissä Slava Skokov kertoo omilla luvuillaan Kannaksen sota-arkeologian perusteista, vainajien löytymisestä ja etsijäryhmänsä maanläheisestä työstä taistelumaastoissa vuosikymmeniä sodan jälkeen.

Olemme kiitollisia oikeusgenetiikan dosentti Jukka Palolle, joka kirjoitti kirjaan luvun sotavainajien tunnistamisesta DNA-tutkimuksin.

Emme esitä koko suurhyökkäyksen kulkua, josta on kirjoitettu jo paljon. Kirja keskittyy taistelupaikkoihin, joilta on Karjalan Vallin tutkimuksissa löytynyt suomalaisia sotavainajia.

Tekstiin on liitetty viitteelliset kartat kunkin luvun taistelumaastosta. Teoksessa mainituista lukuisista paikannimistä saa lisätietoa parhaiten verkon karttapalvelusta [www-osoitteessa karjalan-kartat.fi](http://www-osoitteessa.karjalan-kartat.fi).

Neuvostosotilas kaatui JR 57:n asemien eteen Vuosalmella heinäkuussa 1944. Venäläisille tarjottiin mahdollisuutta noutaa ja haudata kaatunut, mutta tarjoukseen vastattiin, ettei se ole tarpeen. SA-KUVA.

KANNAKSEN SOTA-ARKEOLOGIAN PERUSTEET

Karjalan Kannakselle, kuten kaikille Neuvostoliiton alueille jääneille toisen maailmansodan taistelukentille, jäi paljon sotavainajia. Tähän vaikutti se, että alueet jäivät Neuvostoliiton hallintaan, eikä maassa ollut samantapaista sotilashautajaisten kulttuuria kuin monissa Euroopan maissa.

Siinä missä britit ja saksalaiset perustivat kenttähautausmaita ja suomalaiset toivat omat kaatuneensa kotipaikkakunnan sankarihautoihin, Neuvostoliitolla oli varsinaisia kenttähautausmaita vain kenttäsairaaloiden vieressä. Kaatuneen neuvostosotilaan lähettäminen kotiin oli erittäin harvinaista. Niin tehtiin vain niissä tapauksissa, että joku kaatui kotiseutunsa lähellä ja rintamatilanne oli suhteellisen rauhallinen.

Talvisodan aikana neuvostosotilaiden ruumiit koottiin tavallisesti hyökkäysvaunukaivantoihin, pommikuoppiin, taisteluhautoihin ja vastaaviin painanteisiin. Puna-armeijalaiset ja suomalaiset sotilaat haudattiin tavallisesti eri kuoppiin. Myöhemmin, kun lumi oli sulanut eikä maa ollut enää roudassa, nämä väliaikaiset haudat siirrettiin suurempiin joukkohautoihin. Samalla niihin siirrettiin lumen alta paljastuneet uudet ruumiit.

Tällainen joukkohauta, venäjäksi 'veljeshauta' (братская могила; *bratskaja mogila*) oli tavallisesti suurikokoinen ja sisälsi toisinaan useita satoja kaatuneita. Useimmiten haudat olivat kahdessa pitkässä samansuuntaisessa kaivannossa tai yhdessä kulmikkaan U-kirjaimen muotoisessa kaivannossa. Kaivantojen keskellä

kohosi muistomerkki, joka tavallisesti varastettiin läheisimmältä suomalaiselta siviilihautausmaalta.

Suomen puolustusvoimien kuva-arkistosta voi löytää lukuisia valokuvia haudoista kesältä 1941, jolloin Kannas vallattiin takaisin. Tällöin monet muistomerkit purettiin ja suomalaiset hautakivet palautettiin aiemmille paikoilleen. Tästä syystä monet puna-armeijan suuretkin joukkohaudat on nyttemmin unohdettu ja arkistotiedot niiden sijainneista ovat epäselviä.

Lisäksi puna-armeijalaiset jäivät alkujaankin usein siirtämättä suuriin veljeshautoihin, koska sitä ei ehditty tehdä kesän 1940 aikana ennen seuraavana kesänä alkanutta uutta sotaa. Esimerkiksi Kämärän lähistöllä Mustalammella järjestettiin vuonna 2008 etsintätöitä maastossa, johon oli tulossa soranottoa. Paikalta löytyi suuri unohtunut neuvostosotilaiden hauta, josta löydettiin noin 25 punasotilasta ja läheisistä kuopista yhteensä noin sata vainajaa lisää. Kun puna-armeija huolehti omista kaatuneistaan näin huolimattomasti ja jätti hautapaikat dokumentoimatta, voi vain kuvitella, mikä oli tuntemattomina haudattujen suomalaisten sankarivainajien kohtalo – tai heidän hautapaikkansa merkitsemisen taso ja tapa.

Vuonna 1941, kun suomalaiset palasivat Karjalankannakselle, aloitettiin suuri etsintätö. Elokuussa kaatuneet sankarivainajat lähetettiin heti kotiin, puna-armeijalaiset haudattiin kentälle joko poteroihin tai isoihin joukkohautoihin. Suomalaissotilaat, jotka jäivät talvisodan loppuvaiheessa kentälle, etsittiin ja tunnistettiin mahdollisuuksien mukaan. Todennäköisesti työ tehtiin paikotellen melko suurpiirteisesti: niinpä kuopista, joista jatkosodan aikana nostettiin talvisodan sankarivainajia (Summa, Vuosalmi), voi yhä löytää pieniä luita ja jopa tuntolevyjä. Tunnistetut sotilaat haudattiin kotiseurakuntiansa sankarihautausmaihin, tuntemattomat kenttähautausmaihin, joita on Kannaksella viisi. Ne sijaitsevat Säkijärvellä, Viipurissa, Summassa, Äyräpäässä ja Taipaleenjoella.

Asemasodan aikana vain pieni määrä suomalaisia sotilaita jäi kaatuneina ei-kenenkään-maalle linjojen välillä. Heitä löytyy toisinaan Aunuksen ja Maaselän Karjalasta ja Syväriltä. Karjalan Vallin muistissa ei kuitenkaan ole yhdenkään tällaisen vainajan löytymistä Kannakselta, ei edes vuonna 1941 kadonneiden osalta.

Vuoden 1944 Kannaksen suurhyökkäyksen aikana tärkeimmät taistelupaikat jäivät rintaman taakse. Sotilaat, jotka suorittivat puolustus-, vastahyökkäys- ja viivytystehtäviä, vetäytyivät mutta taistelivat paikoittain vetäytymisiensä varrella. Puna-armeijan panssarivaunut seurasivat aivan heidän takanaan tai kulkivat joskus jopa edellä, ja maataistelukoneita lensi päiden yllä. Niinpä monet kaatuneet joko jäivät suoraan maastoon kaatumispaikalleen tai heidät jouduttiin vetäydyttäessä jättämään joukkosidontapaikoille. Suomalaisten näkökulmasta monet vain katosivat metsään: heitä jäi sekavissa olosuhteissa tuntemattomaan paikkaan. Heidän kohdallaan yritettiin päätellä palvelustoverien kertomuksista sotien jälkeen.

Neuvostoliiton sodanaikainen sotilashautajaismenetelmä oli keho. Kaatuneilta – niin omilta kuin vihollisen – vietiin yleensä kaikki käyttökelpoiset tavarat. Tyypillisesti ne olivat aseita, hyväkuntoisia saappaita, ruokavälineitä tai muita varusteita, kuten kenttälapioita, vöitä, leipälaukkuja ja niin edelleen. Sitten ruumiit haudattiin lähimpiin kuoppiin tai toisinaan yksinkertaisesti jätettiin maan pinnalle, mikäli paikkaa ei tarvittu esimerkiksi majoitusalueeksi.

Varsinaisia hautajaisia järjestettiin vain korkeammille upseereille, selustan huoltojoukkojen kaatuneille ja kenttäsairaaloissa haavoihinsa kuolleille. Oli hyvin harvinaista järjestää tällaisia tilaisuuksia jalkaväen kaikille kaatuneille. Sitä tapahtui ainoastaan, mikäli divisioonan johto niin päätti. Oman kokemukseni perusteella Kannaksella palvelleista joukoista näin toimi ainoastaan 13. divisioonaa, joka taisteli ensin Lyykylän maastossa ja sitten Vuosalmella sillanpäästä käydyn taistelun loppuvaiheilla.

Tätä taustaa vasten on selvää, että taistelukentälle jäi paljon sotavainajia molemmilta osapuolilta. Niinpä on yleensä mahdotonta suunnitella etsintätöitä esimerkiksi niin, että etsintä suunnattaisiin vain jommankumman osapuolen sotilaisiin. Lähitaistelut ovat monin paikoin johtaneet siihen, että suomalainen ja venäläinen voivat kuolemansa jälkeen maata vierekkäin.

Heti sodan jälkeen ne peltojen keskellä olleet haudat, jotka haittasivat maanviljelyä, siirrettiin kauniimmille tai sopivammille paikoille taajamien tuntumaan. Vielä myöhemmin metsästä löytyneitä joukkohautoja siirrettiin valituille paikoille. Näihin hautoihin liitettiin myös nimilaittoja, joissa joskus oli moninkertaisesti enemmän sukunimiä kuin haudan alueelle mitenkään olisi mahtunut.

Nimiluettelot kerättiin paikallisviranomaisten voimin ja melko heikoin tiedoin, ja esimerkiksi Taipaleen veljeshaudalla on Siiranmäessä kaatuneiden nimiä ja Muolaan Ala-Kuusan veljeshaudalla on Talissa, Kuuterselässä ja jopa Koillis-Virossa kaatuneiden sotilaiden nimiä. Näin tapahtui lähinnä siksi, että kartoissa oli samoja tai samantapaisia paikannimiä – kuten vaikkapa Mustalahti, Kuusela tai Metsäkylä. Jopa Neuvostoliiton sankarin kunniamerkin saajan nimen voi löytää kahdesta eri paikasta. Esimerkiksi Kuuterselän maastossa kaatuneelle V. V. Korablinille on muistokivi sekä Kuuterselän mäellä olevalla veljeshaudalla että Liikolan pohjoispuolella olevalla veljeshaudalla. Nyt näitä virheitä korjataan vähin erin.

Sodan jälkeen Neuvostoliitossa ei järjestetty kadonneiden etsintöjä. Toisaalta yksityishenkilöt tekivät metsissä laittomia kaivauksia, joiden tarkoitus oli tavallisesti joko aseiden tai messingin kerääminen. Kun ihmisjäänteitä löytyi, ne jätettiin löytöpaikalleen. Yhteiskunnassa heräsi mielenkiintoa kaatuneiden kohtaloita kohtaan vasta juuri ennen Neuvostoliiton romahdusta. Tuolloin ensimmäiset etsintäryhmät aloittivat virallisesti hyväksytyjä kaivauksia. Se oli harrastelijamaista, ja työtä ylipäänsä vasta opeteltiin. Siksi edelleen jonkin kaksikymmentä vuotta sitten avatun

poteron seinästä voi löytää punasotilaan jalkaterän kengän sisältä. Varhaisista etsintäraporteista puuttuu tärkeitä yksityiskohtia. Joskus samasta paikasta löytyneet vainajat haudattiin erillisiin veljeshautoihin, mutta ainakin yksi suomalainen sotilas on 1990-luvulla haudattu Portinhoikan veljeshautaan puna-armeijalaisten kanssa.

Vuonna 1992 Suomi ja Venäjä solmivat valtiosopimuksen sotavainajien palauttamisesta. Kentälle jääneiden vainajien etsinnät ja kotiinpaluu perustuvat nykyisin tähän sopimukseen. Suomen puolelta tätä työtä hoitaa Sotavainajien muiston vaalimisyhdistys, Venäjän puolelta Vojennyje Memorialy -organisaatio. Kansainvälisiä etsintöjä tehtiin ennen koronaepidemian rajoituksia jatkuvasti ja tehokkaasti. Nyt Ukrainan sodan aikana suomalaiset etsijät vain keräävät tietoja venäläisten etsintäryhmien löydöistä ja osallistuvat löydettyjen vainajien kotiinpaluuseen. Eli nyt suomalaiset etsivät sotavainajia Suomesta ja venäläiset Karjalasta ja Kannakselta.

Venäjällä sotavainajien etsintä on nykyään suhteellisen suosittua vapaaehtoistyötä. Kannaksella siihen osallistuu joka vuosi 20–30 laillista ja virallista etsintäryhmää eli noin 200–300 etsijää. Tämän lisäksi on monia epävirallisia etsijöitä, jotka tekevät kaivauksia ilman lupia ja luovuttavat löydettyjen sotilaiden jäänteet virallisille etsijöille. Samoin kolikoita tai muita metalliesineitä talojen kivi- ja kalkojen ympäriltä etsivät aarteidenetsijät löytävät joskus vainajia. Nykyisin on harvinaista, että epävirallinen etsijä jättäisi löydetyn vainajan jäänteet maan pinnalle tai viskaisi ne takaisin kuoppaan. Mutta vielä 1990-luvulla tätä toisinaan tapahtui, ja samoin kohdeltiin sekä suomalaisia että venäläisiä sotilaita.

Etsintätyö Venäjällä perustuu lähes täydellisesti vapaaehtoisuuteen. Venäjän armeijalla on olemassa vain yksi tähän erikoistunut joukko, 90. erillinen etsintäpataljoona, jonka sijoituspaikka on Namkun eli Mujan taajamassa noin viisikymmentä kilometriä Pietarista itään. Pataljoona tekee kaivauksia vain Pietarin kaakkoispuolella olevassa maastossa sekä Venäjän puolustusministeriön mailla.

Kaikki tehtävät suoritetaan tavallisesti omalla kustannuksella, vaikka isoihin hankkeisiin (kuten esimerkiksi lentokoneen nostamiseen suosta) voi anoa valtiolta sekä kalustoa että polttoainetta. Myös ryhmät, jotka järjestävät nuorisolle niin sanottuja patrioottisen kasvatuksen leirejä ja joissa alaikäiset osallistuvat kaivausten huoltotoimiin, voivat anoa valtiolta kalustoa.

Henkilökohtaisesti en ymmärrä, mikä on patrioottisen kasvatuksen merkitys tässä suhteessa. Näinhän nuorisolle ainoastaan osoitetaan, ettei valtio ole tehnyt kaatuneista huolehtimiseksi mitään – ja nyt se luovuttaa tämän tehtävän vapaaehtoisten hoidettavaksi.

Viime vuosina etsintätyötä Venäjällä on yhä enemmän politoitu. Tämä on vaikuttanut ilmapiiriin, ja epäluottamus etsijöiden välillä on kasvanut. Jo pari vuotta ennen nykyistä sotaa löydettyjen vainajien hautajaistilaisuuksissa saatettiin pitää puheita länsimaista, jotka haluavat kaapata Venäjän luonnonvaroja kuin Saksa aikoinaan. Osa etsijöistä lähti mukaan puhetapaan, mutta pääosin sitä vierastettiin. Mutta kun hyökkäyssota alkoi, moni otti käyttöön Z-tunnuksen ja osa lähti vapaaehtoisina sotimaan. Sodanvastaiset puheenvuorot ryhmien sosiaalisessa mediassa vaiennettiin.

Vaikka etsintätyö on vapaaehtoista, se on luvanvaraista. Sitä valvovat puolustusministeriö, sisäministeriö ja Venäjän kunkin piirin, *rajonin*, aluehallitus. Etsijöiden yhdistykset, joihin yleensä kuuluu monta ryhmää samalta alueelta, hakevat etsintäluvan. He myös laativat etsintäraportit löydetyistä puna-armeijalaisista, jotta paikallishallitus voi järjestää sotilashautajaiset.

Karjalan Valli -etsintäryhmämme on perustettu vuonna 1997. Ryhmämme alkuperäisistä jäsenistä ryhmän toimintaan osallistuu lisäksi enää yksi toinen jäsen. Aluksi toimimme toisien etsintäryhmien alaryhmänä. Tärkein yhteistyöryhmämme oli Bezimjanaja-etsintäryhmä, jonka jäsenet osallistuivat Kannaksen kaivauksiin 1990-luvun alusta alkaen ja löysivät kymmeniä suomalaisia. Tämä yhteistyö antoi meille riittävästi kokemusta, jotta saatoimme

perustaa oman ryhmämme. Vuodesta 2004 olemmekin toimineet itsenäisenä ryhmänä, jonka tutkimus keskittyy pääasiassa vuoden 1944 suurhyökkäyksen taistelupaikkoihin. Olemme tehneet yhteistyötä suomalaisen Sotavainajien muiston vaalimisyhdistyksen kanssa vuodesta 2002 eli yli kahdenkymmenen vuoden ajan.

Etsintätöiden tärkein osa on kenttätö. Kuten edellä on kuvattu, vainajia voi löytää entiseltä taistelukentältä kaikenlaisista kuopista sekä aivan pintamaasta sammaleen alta, mikäli kaatunut sotilas on jäänyt hautaamatta. Osa kuopista on täyttynyt tai täytetty maalla niin, ettei maan pinnassa näy minkäänlaista painauma.

Taistelun jälkiä etsitään maastosta ensisijaisesti metallinpaljastinten avulla. Sodan aikana käytettiin kaikenlaisia metalleja, ja sodan jälkeen sienestäjät ja marjastajat ovat jättäneet metsään paljon roskaa, joten käytämme melko kehittyneitä metallinsintälaitteita. Niiden piippauksesta voi tunnistaa, mitä on kelan alla: nykyaikaisia pullonkorkkeja, kranaattisirpaleita, patruunoita, konepistoolin lip-paita ja niin edelleen. Joskus äänestä voi tunnistaa myös, kuinka syvällä esine sijaitsee. Jos maastosta löytyy asepuvun nappeja tai leipälaukun tai patruunalaukun osasia, sotavainaja voi luonnollisesti olla lähellä. Kalliimmat laitteet myös ilmoittavat erilaisin piippauksin, onko maassa rautaa vai värimetallia, kapeita esineitä (sirpale, kiväärinhylsy) vai pöyreämpiä (solki, nappi).

Kaikkiin raudasta kertoviin merkkeihin ei voi kiinnittää huomiota, niin paljon kranaattisirpaleita maastossa on. Esimerki Äyräpään harjulla etäisyys niiden välillä voi olla 20–50 senttimetriä. On mahdotonta kaivaa esille kaikkia rautaesineitä, jotka päätyvät kelan alle.

Kranaattikuoppia, poteroita ja juoksuhautoja tutkitaan sekä metallinpaljastimella että niin kutsutulla piikillä. Piikki on jousiteräksestä valmistettu sauva, jonka toisessa päädyssä on kahva, toisessa on sitkeästä metallista tehty pyörästetty kärki. Kun piikin työntää hiekan ja humuksen sekaiseen maahan, tuntumasta voi päätellä, kuinka syvä kuoppa – esimerkiksi potero – paikalla

on ollut. Kun vastaan tulee tiivistä ja kovaa maata eli alkuperäinen montun pohja, on mahdollista arvioida, mahtuisiko uudempaan kerrokseen ihmisen luuranko. Jos kärki osuu johonkin, äänestä voi tunnistaa, onko löytö metallia, kumia tai vaikkapa luuta, vaikkakin vanhan männynjuuren erottaminen luusta on hyvin vaikeaa.

Maasto ratkaisee sen, millainen etsintäteknikka toimii parhaiten. Ihantalan tai Äyräpään taistelupaikoilla on kiviä niin paljon, että piikki on hyödytön. Myös metallinpaljastin on hyödytön, mikäli vainajalla ei ole metallisia esineitä tai jos hän makaa syvässä kuopassa. Siksi huomiota herättäviin kuoppiin kannattaa tehdä pienempiä koekaivauksia. Tämä vie paljon aikaa ja vaatii ruumiillista voimaa, mutta on joskus palkitsevaa.

Esimerkiksi eräässä isossa kranaattikuopassa Leitimojärven maastossa oli hyvin tasainen pohja. Yritin kaivaa sitä ja huomasin, että hiekka oli erittäin pehmeää: tiukkaa maata tuli vastaan jo noin 30–40 senttimetriä maanpinnan alla, mutta montusta ei löytynyt mitään. Täytyi kuitenkin olla jokin syy, miksi tällainen kranaattikuoppa oli täytetty hiekalla – niin ei olisi tehty ilman syytä. Kaivoinkin kaksi koekuoppaa lisää. Vasta viimeisen kuopan pohjalla osuin suomalaisen sankarivainajan jäänteisiin. Kranaattikuoppa oli syvä, eikä sotilaalla ollut mukanaan mitään suurempia metalliesineitä – ainoastaan tuntolevy ja nappeja. Niinpä häntä olisi ollut mahdotonta löytää metallinpaljastimella.

Kun sotavainaja on löytynyt, aloitamme kaivaukset hänen nostamiseen. Aiemmin kaivoimme vain lapiolla: esimerkiksi artikkeleissa 1990-luvun kaivauksista voi törmätä kuviin, jossa avatun pommikuopan vieressä on kasa pääkalloja, kasa reisiluita ja yksi kasa muille luille – näin vainajien lukumäärää silloin laskettiin. En ole koskaan pitänyt sellaisesta.

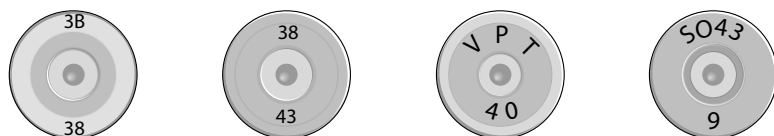
Siksi käytämme arkeologista kaivaustapaa aina, kun se on mahdollista. Näin voi olla varma, että vainajan raajat eivät jää kuoppaan, että kaikki pienetkin luut on kerätty, ja että mitään omaisuutta ei jää hukkaan. Jos samassa kuopassa on monta vainajaa,

voimme näin erottaa luurangon toisesta – se säästää myös luita myöhemmin tutkivan asiantuntijan työaika, mikäli kaatuneet ovat suomalaisia. Neuvostovainajien jäänteitä oikeuslääkäri ei Venäjällä yleensä lainkaan tutki.

Arkeologinen kaivaminen on paljon summittaista kaivamista hitaampaa, mutta myös mielenkiintoisempaa ja vaikuttavampaa. Joskus luiden murtumat tai kylkiluiden välistä löytyvät lytistyneet tai hajonneet luodit paljastavat kuolemansyy. Silti voi olla mahdollista erottaa luurankoja luotettavasti toisistaan, mikäli luut ovat heikossa kunnossa määrässä maaperässä tai esimerkiksi kaivossa (kuten Punnuksessa vuonna 2018). Silloin työ vaatii paljon aikaa myös suomalaisilta oikeuslääkäreiltä.

Sotavainajan vierestä löytyy tavallisesti esineitä, joiden perusteella voi arvioida, onko löydetty sotilas neuvostoliittolainen vai suomalainen. Napit, kolikot ja patruunat saattavat viitata kansallisuuteen, mutta tärkeintä on arvioida löydöt kokonaisuutena. Puna-armeijan huolto oli suhteellisesti surkeaa: siksi sen sotilaat ottivat käyttöönsä sotasaaliksi saatuja lusikoita, kenttäpakkeja, kenttäpulloja, saappaita ja joskus vöitä ja leipälaukkuja. Molempien osapuolien sotilaat ottivat toisinaan muistoksi joko kaatuneilta tai sotavangeilta löydettyjä kolikoita. Joskus myös sotasaaliksi saatu ase (ja ampumatarvikkeet) otettiin heti käyttöön.

Siksi yksittäisistä esineistä asepuvun napit osoittavat kokemuksemme perusteella sotilaan kansallisuutta vahvimmin. Nekin

Patruunankantojen leimoja: puna-armeijan kivääri ja pistooli, suomalainen kivääri ja pistooli. Leimat kertovat valmistajan (3B, 38, VPT, SO), valmistusvuoden ja viimeisen kohdalla kaliberin (9). Lisäksi esimerkiksi suomalaiset rannikkojoukot käyttivät monenlaisia aseita ja muun muassa Ruotsissa, Saksassa ja Belgiassa valmistettuja patruunoita.

tulee silti tutkia tarkasti ja huomioida nimenomaan kokonaisuus. Kerran löysimme tien vieressä olevasta poterosta punasotilaan, jonka kasvot oli peitetty suomalaisella asetakilla. Portinhoikan pohjoispuolella nostimme kranaattikuopasta venäläisen kaartilaisen – kaartin merkki, neuvostovalmisteisia patruunoita ja kengät – jonka vatsan tuntumassa oli monta suomalaista nappia. Luurangossa olleen lantiomurtuman perusteella oletamme, että sotilas oli saanut vatsaan vakavan haavan, joka oli sidottu suomalaisella kesäpuserolla, mutta potilas oli kuollut pian. Mistä kesäpusero oli saatu? Olisiko lähellä suomalainen sankarivainaja? Haravoimme samaa maastoa monta kertaa ja löysimme kahdesta poterosta kolme kaatunutta puna-armeijalaista, mutta mahdolliset suomalaiset ja kesäpuseron omistaja ovat vielä löytämättä.

Paras löytö on aina vainajan tuntolevy. Suomessa ne valmistettiin alumiinista ja sinkistä. Talvisodan tuntolevyt olivat ohuita: niiden numerot olivat pienet ja säilyivät maastossa huonommin. Jatkosodan tuntolevy oli kaksi kertaa paksumpi ja numerot suurempia. Toisinaan löydämme myös tee-se-itse-tuntolevyjä. Niitä tehtiin rintamalta tyhjiä sinkkisistä tuntolevyn aihioista tai saatavilla olleesta metallista (esimerkiksi kenttäpakin alumiinista). Sinkistä valmistetut tuntolevyt ovat kestäneet muita huonommin.

Tuntolevyn lisäksi sotavainajan luota voi löytää muita esineitä, jotka voivat auttaa tunnistamaan henkilön. Sotilaat esimerkiksi usein kirjoittivat tai kaiversivat nimensä tai niiden alkukirjaimet kenttäpakkoihin, lusikoihin tai kamppoihin. Johtopäätöksissä täytyy tietysti olla varovainen, koska useampi sotilas saattoi käyttää samaa pakkia. Myös leipälaukuissa tai repuissa voi olla pieniä metallilaattoja, joissa on haltijan nimi ja osoite. Lisäksi sotilaan mukana voi olla puhdetyösormus tai joskus harvoin vihkisormus.

Mikäli tutkitulle taistelukentälle jäi vainajia suhteellisen vähän, arkistoista löydettävät lääkärintarkastustiedot auttavat joskus tunnistamisessa. Ensimmäiseltä löytämältämme suomalaiselta sankarivainajalta puuttui tuntolevy, mutta hänen löytöpaikalleen

Vasemmalla talvisodan tuntolevyjä: alumiininen ovaalinmuotoinen, alumiininen suorakulmainen (numerot yli 800 000) ja sinkkinen suorakulmainen (numerot yli 930 000). Oikealla jatkosodan tuntolevyjä: alumiininen, sinkkinen (yli 1 300 000), itse tehty.

tiedettiin jääneen vain harvoja suomalaisia kaatuneita. Lisäksi löytämämme vainaja oli poikkeuksellisen pitkä mies (ihmisen pituus voidaan laskea putkiluiden – esimerkiksi raajojen luiden – pituudesta) ja hänellä oli hammaspaikkoja. Hänen tunnistamisensa onnistui näiden tuntomerkkien perusteella. Tästä kerrotaan tarkemmin Polviselkä-luvussa. Valitettavasti tämä menetelmä ei sovellu sellaisille taistelupaikoille, joille on jäänyt satoja kaatuneita.

Millaiset tekijät sitten vaikeuttavat sotavainajan tunnistamista? Yksi niistä on tuntolevyjen pääseminen huonoon kuntoon. Vaikka tuntolevyt on tarkoitettu säilymään, on tekijöitä, jotka vaikuttavat niiden kestävyyskykyyn. Erityisesti talvisodan aikaiset ohuet tuntolevyt kärsivät siitä, että kosketukseen niiden kanssa on jäänyt paksuja villaisia talvivaatteita. Tällaiset materiaalit välittävät ja säilyttävät sekä vettä että hapetta tuntolevyä vasten, mikä aiheuttaa metallin hapettumista nopeammin kuin muissa olosuhteissa.

Toisinaan tuntolevyn numero puuttuu arkistotietokannasta. Jos taistelun tappioluettelo on saatavissa, voi tietenkin selailta kaikkien taistelussa kaatuneiden ja kadonneiden kantakortit ja etsiä niistä tuntolevyn numeroita. Joskus jopa kantakortit puuttuvat tai ovat tyhjiä. Tämä koskee erityisesti talvisodan loppuvaihetta, mutta välillä tätä näkee myös jatkosodan asiapapereissa.

Voi käydä niinkin, että vaikka vainajalla on tuntolevy, hänellä ei ole elossa olevia sukulaisia DNA-vertailunäytteen saamista varten. Vaikka tuntolevy olisi löytynyt, nämä vainajat haudataan tuntemattomina. Koska DNA-tunnistamiseen liittyvät menetelmät kehittyvät nopeasti, tilanne toivottavasti paranee ja tuntemattomiksi jäävien osuus pienenee.

Useimmat taistelukentiltä löytyvistä sotavainajista ovat puna-armeijan vainajia. Tämä on luonnollista, sillä puna-armeijan tappiot olivat suuremmat, ja suomalaiset ainakin yrittivät saada kaatuneensa taistelukentältä pois, kotiin kuljetettaviksi. Kuinka puna-armeijan sotilaita sitten voi tunnistaa?

Talvisodan aikana puna-armeijalla oli käytössä tunnistusriipus M/25. Se on pieni peltirasia, jonka sisällä on paperinen arkki. Kun vesi ja ruoste ovat tuhonneet paperia 1940-luvulta asti, tunnistusriipusten paperiarkeista voi lukea noin yhden prosentin, eli niillä tunnustetaan vain joka sadas löytynyt.

Jatkosodan alussa oli käytössä tunnistusriipus M/41. Se on kovakuminen eli eboniittinen putkilo, jonka saattoi olla joko virallinen tai omatekoinen lomake. Paperi on säilynyt noin joka viidennessä riipuksessa. Vuonna 1941 käytettiin sekä M/25- että M/41-riipuksia. Tunnistusriipukset otettiin pois käytöstä vuoden 1942 lopussa, mistä lähtien sotilaalla oli vain paperinen sotilaspasi. Silti riipuksia voi löytyä myös kesällä 1944 kaatuneilta neuvostototilailta, mikäli sotilas on astunut palvelukseen ennen vuoden 1942 loppua ja selvinnyt kesään 1944 asti.

Toisinaan myös puna-armeijan sotilaan saattaa tunnistaa nimitoidun esineen avulla, mikäli tappioluettelo on saatavissa ja siinä on vain yksi nimeen tai nimikirjaimiin sopiva henkilö. Mutta jos sukunimi on yleinen ja taistelupaikalle on jäänyt monta vainajaa, tunnistaminen on useimmiten mahdotonta. Pakkeja ja muita nimitoituja esineitä vaivaa samaa haaste kuin suomalaisillakin: ei ole varmaa, ovatko ne kuoleman koittaessa enää olleet sillä sotilaalla, joka kaiversi niihin nimensä.

M/41 oli yleisin neuvostoliittolainen tunnistusriipusmalli.